

РОЗДІЛ 1 АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 371.134:62:004

Белова Ю. Ю., Вертипорох Д. Я., Онищенко С. В.

КРЕАТИВНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

У статті проведено аналіз різних тлумачень поняття "освітнє середовище", "інформаційно-освітнє середовище", "навчально-інформаційне середовище" та ін. Широко розглядається поняття "креативність", його сутність і різні трактування.

Під освітнім середовищем взагалі розуміється сукупність явищ, процесів і умов, що мають вплив на досліджуваний об'єкт. Специфіка поняття "середовище" полягає в тому, що вона не може бути зрозуміла поза відносин до кого-небудь або чого-небудь.

Пропонується своє бачення проблеми, виходячи з якого освітнє середовище в ВНЗ на основі інформаційно-комунікаційних технологій повинна бути креативним, лише в такому середовищі можливий творчий розвиток особистості.

Ключові слова: інформаційно-навчальне середовище, інформаційно-комунікаційні технології, креативне освітнє середовище ВНЗ, творчість.

Постановка проблеми. Сьогоднішнє світове співтовариство багато в чому базується на інформаційних технологіях. Під впливом процесу інформатизації складається нова структура – інформаційне суспільство. Інформаційна культура стає частиною повсякденного життя.

Інформатизація суспільства, формування нового інформаційно-комунікаційного середовища вимагають модернізації системи освіти. Сьогодні вкрай необхідне не просто підвищення рівня освіченості людей, а й формування нового типу інтелекту, способу мислення, що визначає ставлення людей до швидко змінюваних економічних, технологічних, соціальних та інформаційних реалій навколишнього світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних вітчизняних педагогічних працях питанням розвитку методології, теорії і практики інформатизації освіти в умовах масової комунікації і глобалізації сучасного суспільства присвячені дослідження Я. Ваграменка, О. Козлової, К. Коліна, А. Кравцової, А. Кузнецової, М. Лапчіка, Л. Мартиросяна, С. Панюкова, І. Роберта, І. Соколової та ін. Умови формування освітнього середовища на базі ІКТ представлені в ряді робіт (Я. Вагроменка, В. Касторнова, І. Роберт, Ю. Прозорової та ін.).

Мета статті – за допомогою креативного освітнього середовища "пробудити" в людині творця, розвинути в ньому закладений творчий потенціал, пробудити потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. Досвід роботи в умовах освітнього середовища показує, що можливі різні варіанти формування освітнього середовища на основі ІКТ в залежності від рівня готовності педагогічного колективу, взаємодії всіх учасників освітнього процесу, оснащення ВНЗ засобами ІКТ, атмосфери творчості, створюваної в ВНЗ.

У ряді досліджень [3; 5] приділяється увага формуванню освітнього середовища, реалізованої на основі інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), під яким розуміється сукупність умов, що

забезпечують інформаційну взаємодію між викладачами, студентами та інформаційними ресурсами предметних галузей, і функціонування структур управління освітньо-виховним процесом.

На наш погляд, доцільним є проектування такого освітнього середовища, яке, ґрунтуючись на широкому використанні інформаційних технологій, забезпечувало б гуманізацію освіти, підвищення креативності студентів в цьому середовищі, створювало б умови, максимально сприятливі саморозвитку особистості. Таким середовищем може бути креативне освітнє середовище на основі інформаційно-комунікаційних технологій.

Поняття "креативність" часто використовується у психолого-педагогічній літературі. Вперше поняття "креативність" з'являється в роботах американських психологів в 60-ті роки ХХ століття, їм характеризують ті здібності людини, які пов'язані з творчістю, здатністю створювати нове.

Креативність – творчий стан, винахідливість, продуктивна оригінальність мислення людини, суб'єктивна сторона творчості [6, с. 78]. Вона формується як здатність студента до конструктивного, нестандартного мислення і поведінки, до усвідомлення і розвитку власного досвіду, це націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.

Дане визначення характеризує креативність як психічний стан [5], як стан мислення конкретної людини на відміну від творчості як виду діяльності.

Існує безліч різних трактувань даного поняття. Для нашого дослідження найбільший інтерес представляють визначення, дані Д. Богоявленською, А. Долматовим, В. Дружиніною, С. Карпенком та іншими, в яких креативність трактується як: здатність до творчості, оригінального мислення; найвищий рівень інтелектуальної активності мислення; діяльність, процес або сукупність певних процесів; здатність до породження безлічі оригінальних і корисних ідей; здатність сприймати і усвідомлювати нове, не боятися змін; риса особистості, що виявляється при трансформації інформаційних процесів.

Необхідно також підкреслити, що поняття "креативність" в даний час ще остаточно не сформулювалося. У різних джерелах наводяться визначення, що значно відрізняються один від одного за змістом розкритого поняття. Наприклад, за визначенням Бінніга [11, с. 96], креативність – це здатність до перетворення, що дає виграш, реструктурування і примноженню наявної в розпорядженні інформації. За визначенням Дредаля [13, с. 21-26], креативність – це здатність людини виробляти композиції, продукти та ідеї, які є новими за своїми істотними ознаками і невідомі заздалегідь їх виробникам.

У ряді визначень зміст поняття "креативність" наближається до змісту поняття "творчість"; наприклад, в книзі Ф. Бугдаля [12, с. 12] приведено таке визначення: креативністю називається процес переплавки в мисленні елементи знань і досвіду з різних областей в нові ідеї.

Креативність проявляється різноманітно: це оригінальність і швидкість мислення, здатність знаходити несподівані рішення, здавалося б, в безвихідних ситуаціях, багата уява, почуття гумору, створення нових оригінальних продуктів (фізичних та інтелектуальних). Продукт креативної діяльності є, по-перше, новим і адекватним по відношенню до задачі, по-друге, дане завдання не може бути вирішене за заздалегідь відомим алгоритмом.

В даний час пропонуються різноманітні шляхи підвищення якості освіти. Як показують психолого-педагогічні та дидактичні дослідження [2; 6; 7], необхідний потенціал в цьому відношенні мають методики навчання на основі ІКТ, так як саме вони здатні забезпечити індивідуалізацію навчання, адаптацію до творчих здібностей, можливостей і інтересів кожного з використанням комп'ютерного моделювання досліджуваних процесів і об'єктів. Реалізація ІКТ може здійснюватися в рамках спроектованого нового освітнього середовища.

У традиційному освітньому середовищі потенціал індивідуалізації освітнього процесу обмежений можливостями одного викладача, який проводить заняття.

Використання інформаційних технологій дозволяє максимально індивідуалізувати освітній процес, вибудувати його з урахуванням особливостей конкретного студента, забезпечуючи його активну, дієву роботу з саморозвитку. У свою чергу І. Якиманська зазначає: чим різноманітніше освітнє середовище, тим ефективніше процес навчання з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента, його інтересів, схильностей, об'єктивного досвіду, накопиченого в навчанні і реальному житті.

Вона виділяє дві основні ідеї: 1) необхідність різноманітності середовища навчання. Зрозуміло, що використання засобів ІКТ сприяє цьому; 2) вимога індивідуалізувати навчання, адаптувати його до пізнавальних потреб та інтересів учнів. І цю проблему досить ефективно можуть вирішити ІКТ [10].

Низкою дослідників [1; 4; 10] визначені поняття "інформаційного освітнього середовища", "освітнього простору", "освітнього середовища, реалізованого на базі інформаційних і комунікаційних технологій", "інформаційного освітнього середовища", "інформаційно-комунікаційного освітнього середовища".

Під середовищем взагалі розуміється сукупність явищ, процесів і умов, що мають вплив на досліджуваний об'єкт. Специфіка поняття "середовище" полягає в тому, що вона не може бути зрозуміла поза відносин до когось-небудь або чогось-небудь.

Так, Ю. Мануйлов пропонує використовувати середовищний підхід, який можна застосовувати до однієї з галузей педагогіки – виховання [4]. В основі даного підходу лежить теорія систем, що самоорганізуються, а також теорія інтеграції освітнього простору. Процесуально-середовищний підхід являє собою систему дій суб'єкта управління середовищем, що забезпечують діагностику, проектування виховного результату [4, с. 12].

Аналіз впливів середовища на розвиток особистості, проведений вченими, дозволяє зробити висновок, що навколишнє середовище є не тільки засобом розвитку особистості, але і свого роду каталізатором в процесі самореалізації особистості, здатним прискорити або сповільнити цей процес.

Поняття "середовище" також відображає взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини. У цьому випадку передбачається його присутність в середовищі, взаємовплив, взаємодія оточення з суб'єктом.

Під інформаційним середовищем розуміється сукупність програмно-апаратних засобів, інформаційних мереж зв'язку, організаційно-методичних елементів системи вищої школи і прикладної інформації про предметну галузь, що розуміється і застосовується різними користувачами, можливо з різними цілями і в різних сенсах.

Концепція інформаційного середовища вперше була запропонована Ю. Шрейдером [8], який розглядає інформаційне середовище не тільки як провідник інформації, але і як активний початок, що впливає на її учасників.

Інформаційне середовище вивчалася в багатьох аспектах: 1) як одна зі сторін діяльності. Людина при цьому розглядався як учасник комунікаційного процесу, в основному з точки зору своєї здатності представити особисте знання в тій формі, в якій це знання може бути відчужене, тобто в формі інформації, сприйнявши інформацію, знову перетворювати її в своє приватне знання; 2) як система історично сформованих форм комунікації; 3) як створена всім суспільством інформаційна інфраструктура, що дозволяє здійснити комунікативну діяльність в масштабах, що відповідають рівню розвитку цього суспільства: видавництва, бібліотеки, інформаційні центри, банки даних, засоби масової інформації і т.п.

Будь-яке інформаційне середовище надає можливість отримання необхідних для нього даних, відомостей, гіпотез, теорій тощо, вміння ж отримувати інформацію і перетворювати її необхідно виховувати, виробляти, воно набувається в процесі навчання. Ю. Шрейдер висловлює це так: "У книгах можна прочитати багато про що, але з них не можна отримати вміння читати. Інфосередовище може зберегти багато знань, але не може зберегти в собі вміння користуватися ним" [9].

А. О. Ракітіна і Ю. Лискова відзначають, що інформаційне середовище навчальної діяльності формується:

- викладачем (він визначає зміст програми курсу, вибір навчальної літератури, методи викладання, стиль спілкування і т.д.);

- педагогічним колективом навчального закладу (він визначає загальні вимоги до студентів, які зберігаються традиції даного навчального закладу, форму взаємовідносин педагогічного та студентського колективів та ін.);

- державою як суспільним інститутом (воно визначає матеріальне забезпечення освіти в цілому, соціальне замовлення на формування тієї чи іншої системи знань і поглядів) [6].

Аналізуючи різні підходи до питання про освітнє середовище, І. Данилова зазначає: "Говорячи про освітнє середовище в освітній практиці, ми маємо на увазі конкретне середовище навчального закладу, так як освітнє середовище становить сукупність матеріальних чинників; просторово-предметних факторів; соціальних компонентів; міжособистісних відносин. Всі дані фактори взаємопов'язані, вони доповнюють, збагачують один одного і впливають на кожного суб'єкта освітнього середовища, але й люди організують, створюють освітнє середовище, здійснюють на неї певний вплив" [1]. В даному випадку автор не тільки дає визначення освітнього середовища, а й описує її компоненти, роблячи акцент на соціальних факторах.

Існують різні модифікації освітніх середовищ: наприклад, А. Калмиков і Л. Хачатуров описують віртуальні освітні середовища. При цьому дається специфічне визначення, в якому використаний аксіологічний підхід: "під віртуальним освітнім середовищем розуміється середовище, яке сприяє творчому розумінню Себе – Нового, тобто особи, яка перебуває в процесі навчального становлення, освоювати як нові знання, так і нові ступені свободи" [2].

О. Крюкова описує інтегровані і розподілені освітні середовища [3]. Під інформаційно-освітнім середовищем розуміється системно-організована сукупність засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного і організаційно-методичного забезпечення, орієнтована на задоволення навчальних потреб користувачів. На наш погляд, це визначення є більш точним, так як описує конкретну структуру середовища.

Надалі під інформаційно-освітнім середовищем ми будемо розуміти певним чином пов'язані між собою освітні установи, які знаходяться в умовах інформаційного обміну, організованого спеціальними програмними засобами.

Ще одне складне поняття, що представляє для нас інтерес, – інформаційно-навчальне середовище. У даних визначеннях різними дослідниками підкреслюються різні її боки. Так, О. Ракітіна і В. Лискова на перше місце ставлять саме інформацію, даючи наступне визначення: "Навчально-інформаційне середовище – частина інформаційного простору, найближче зовнішнє по відношенню до індивіда інформаційне оточення, сукупність умов, в яких безпосередньо протікає навчальна діяльність індивіда" [6].

О. Крюкова висуває на перший план технічне забезпечення навчально-інформаційного середовища: "комплекс програмних засобів і представлення знань, що забезпечує самостійну навчальну діяльність учня і керує роботою ЕОМ" [3, с. 21]. На наш погляд, дане визначення є одностороннім і враховує тільки матеріальну сторону середовища.

Одним з основних компонентів проектного нами освітнього середовища є його базування на основі ІКТ. Таке середовище повинна містити:

- систему засобів "спілкування" з загальнолюдською культурою, яка служить як для зберігання, структурування та подання інформації, що становить зміст накопиченого знання, так і для її передачі, переробки і збагачення;

- систему самостійних робіт по роботі з інформацією;

– інтенсивні зв'язки між учасниками навчального процесу – як вертикальні, так і горизонтальні.

Висновки. У розроблене нами освітнє середовище ми вносимо креативну компоненту. Сформулюємо поняття креативного освітнього середовища вищого навчального закладу, що формується на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Креативне навчальне середовище школи на основі ІКТ – це багатовимірне індивідуалізоване самоорганізуюча цілісність, насичена всіма необхідними компонентами, в першу чергу інформаційно-комунікаційними, що дає можливість особистості, функціонуючій в ній, розвинути свої творчі здібності, а також забезпечити її самореалізацію і особистісний ріст.

Використані джерела

1. Данилова И.Л. Образовательная среда в школьной практике : психологический аспект [Электронный ресурс] / Л.С. Данилова. – Режим доступа: <http://www.pomorsu.ru/ScientificLife/Library/Sbornic1/Article59.htm>.
2. Калмыков А. А. Организация виртуальных образовательных сред [Электронный ресурс] / А. А. Калмыков, Л. А. Хачатуров. – Режим доступа: <http://virtualteens.newmail.ru/leo/op2.html> (дата обращения: 24.09.10).
3. Крюкова О.П. Самостоятельное изучение языка в компьютерной среде / О.П. Крюкова. – М.: Логос, 1998. – 128 с.
4. Мануйлов Ю.С. Средовой подход в воспитании: дисс. докт. пед. наук / Ю.С. Мануйлов. – М., 1997. – 193 с.
5. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий / К.К. Платонов. – М.: Высш. шк., 1984. – 174 с.
6. Ракитина Е.А. Информационные поля в учебной деятельности / Е.А. Ракитина, В.Ю. Лыскова // Информатика и образование. – 1999. – №1. – С. 19–25.
7. Техническое творчество: теория, методология, практика: энцикл. сл.-справоч. / под ред. А.И. Половинкина, В.В. Попова. – М.: НПО "Информ-система", 1995. – 408 с.
8. Шрейдер Ю.А. Информационные процессы и информационная среда / Ю.А. Шрейдер // Научно-техническая информация. – Сер. 2. – 1976. – №1. – С. 21–26.
9. Шрейдер Ю.А. Проблемы развития инфосферы и интеллект специалиста / Ю.А. Шрейдер // Интеллектуальная культура специалиста. – Новосибирск: Наука, 1988. – С. 57.
10. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М., 1996.
11. Binnig G. Bild der Wissenschaft / G Binnig. – H 3, 1990. – S. 96.
12. Bugdahl V. Kreatives Problemlösen im Unterricht. Frankfurt am Main : Cornelse Scriptor / V Bugdahl. – 1995. – 191 s.
13. Drevdahl J. Factors of importance for creativity / J. Drevdahl // J. of Clinical Psychology. – H. 12, 1956. – S. 21–26.

Belova Y., Vertiporoh D., Onishchenko S.

CREATIVE LEARNING ENVIRONMENT USING INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHER TRAINING

The article analyzes the different interpretations of the term "information educational environment", "educational space", "educational environment, implemented on the basis of information and communication technologies", "information educational environment", "information and communication environment". Widely considered the concept of "creativity", "work", its nature and various interpretations. Under the environment generally means a series of phenomena, processes and conditions that have an impact on the object. The specificity of the term "environment" is that it cannot be understood outside the relationship to someone or something.

The environment is not only a means of personal development, but also a catalyst in the process of self-identity that can speed up or slow down the process. The concept of "environment" also reflects the relationship conditions for human development. In this case, it is assumed the presence in the environment interplay, interaction with the environment subject.

In information-educational environment to understand in some way linked educational institutions that are in the information exchange organized by special software.

Also focuses on formation of educational environment, implemented on the basis of information and communication technology, which refers to a set of conditions that provide information interaction between teachers, students and information resources subject areas, and functioning governance structures educational process. We offer a variety of ways to improve the quality of education through the introduction of ICT in the educational process of higher education. The use of ICT allows individualizing the educational process, building it allowing for the particular student, ensuring its active and effective work on self-development.

Proposed his vision, from which educational environment in university-based information and communication technologies must be creative only possible in an environment creative personality development.

Key words: *information and learning environment, ICT, creative educational environment of high school, work.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.